

این کتاب از مجموعه کتاب‌های

Shah Abbas

The Ruthless King Who Became an Iranian Legend

David Blow

I. B. Tauris, 2009

شاه عباس

پادشاه سنگدلی که به افسانه بدل شد

دیوید بلو

ترجمه شهربانو صارمی

.....	۶۰۶
.....	۷۱۲
.....	۶۲۲
.....	۵۵۶
.....	۵۹۲
.....	۷۷۲
.....	۱۶۲

فهرست

.....	۵۶۲
.....	۷
.....	۹
.....	۱۵
.....	۳۱
.....	۴۹
.....	۶۵
.....	۷۱
.....	۸۵
.....	۹۷
.....	۱۱۷
.....	۱۳۳
.....	۱۴۷
.....	۱۶۵
.....	۱۷۱
.....	۱۷۷
.....	۱۹۱

- پیشگفتار..... ۷
- مقدمه..... ۹
۱. میراث شاه عباس: زایش دولتی شیعه..... ۱۵
۲. کودکی پراشوب و مصادره قدرت..... ۳۱
۳. شاه عباس زمام امور را در دست می‌گیرد..... ۴۹
۴. بازپس‌گیری خراسان از ازبک‌ها..... ۶۵
۵. ماجراجویان انگلیسی در خدمت شاه عباس..... ۷۱
۶. حملات مداوم: خراسان، خلیج فارس و چالش با عثمانی..... ۸۵
۷. شاه عباس عثمانی‌ها را بیرون می‌راند..... ۹۷
۸. در پی همپیمانان اروپایی..... ۱۱۷
۹. پیشروی به سوی خلیج فارس، تبعید جمعی و قتل فرزند..... ۱۳۳
۱۰. پیروزی انگلو-ایرانی: تسخیر هرمز..... ۱۴۷
۱۱. پیروزی‌های نهایی: تصرف قندهار و بغداد..... ۱۶۵
۱۲. کشمکش ایلچیان..... ۱۷۱
۱۳. سفیر انگلیس و مرگ شاه عباس..... ۱۷۷
۱۴. شاه عباس، انسان و پادشاه..... ۱۹۱

۲۰۳	۱۵. دربار شاه عباس
۲۲۷	۱۶. پیوند میان دولت و دین
۲۳۹	۱۷. اصفهان، نصف جهان
۲۵۵	۱۸. پادشاه تاجر
۲۶۵	۱۹. شاه عباس و هنر
۲۷۷	۲۰. پادشاهان بعدی صفویه
۲۹۱	نتیجه
۲۹۵	یادداشت‌ها
۳۱۳	کتاب‌شناسی
۳۲۱	نمایه

پیشگفتار

بیش از چهل سال پیش، وقتی تازه فارغ‌التحصیل شده بودم، چند ماهی را در اصفهان پایتخت شاه عباس سرکردم و به او علاقه‌مند شدم. شمار جمعیت شهر در آن هنگام، اوایل دهه ۱۹۶۰، به زحمت با روزگار شاه عباس برابری می‌کرد و بسیار کم‌تر از آن چیزی بود که بعدها در قرن هفدهم بدان رسید، به عقیده‌ی عموم در آن زمان شمار جمعیت بالغ بر ششصد هزار نفر می‌شد و اصفهان یکی از پرجمعیت‌ترین شهرهای دنیا به حساب می‌آمد. شمار جمعیت تنها در دهه ۱۹۷۰ دوباره به آن میزان رسید و از آن هنگام به بعد افزایش زیادی یافت. اما به‌رغم تغییرات بسیار، هنوز هم می‌توان در میدان مرکزی بزرگی که شاه عباس ساخت قدم زد و حضور او و دنیایی را که او در آن زندگی می‌کرد احساس کرد.

کتاب در باره این شخصیت مهم و دورانی سرنوشت‌ساز از تاریخ ایران اطلاعاتی در اختیار خواننده قرار می‌دهد - کشوری که چه آن هنگام و چه اکنون اهمیت بسیاری در دنیا دارد. کتاب مدیون انبوهی کار تحقیقی است که در سه یا چهار دهه گذشته با شتاب انجام گرفته است. این امر آگاهی ما را نه تنها از دوران شاه عباس بلکه تمامی عصر صفویه به‌غایت وسعت بخشیده است.

منبع اصلی ایرانی من تاریخ عالم‌آرای عباسی بود که به دست وقایع‌نگار رسمی او، اسکندربیگ منشی (حدود ۱۵۶۰-۱۶۳۲) به رشته تحریر درآمده است و سرتاسر دوران عباسی را در بر می‌گیرد. اسکندربیگ کاتب دیوان بود و همان‌طور که از لقب منشی برمی‌آید، غالباً همراه شاه عباس بود، از جمله موافقی که شاه در عملیات نظامی به سر می‌برد و از این رو شاهد عینی بیش‌تر وقایعی به حساب می‌آید که نقل کرده است. وقایع‌نامه پر و پیمان او به‌رغم ماهیت «رسمی» آن، هنوز هم از هر نظر مهم‌ترین منبع ایرانی محسوب

می‌شود. اسکندریگ ویزگی‌های اصلی مورخی صادق را نیز دارد، چرا که تلاش می‌کند علت رخدادها و اعمال مردم را دریابد. حتی آن انگلیسی‌زبان‌هایی که می‌توانند فارسی بخوانند می‌بایست از پرفسور راجر سیوری که ترجمه انگلیسی این وقایع‌نامه مهم را در دسترس آن‌ها قرار داد سپاسگزار باشند.

اما به‌واقع این منابع اروپایی بود که نوشتن زندگینامه شاه عباس را ممکن ساخت. پیش از دوران سلطنت وی تعداد انگشت‌شماری اروپایی از ایران دیدن کرده بودند. اما از آن هنگام تا سقوط امپراتوری صفویه در سال ۱۷۲۲، بنا به دلایلی که توضیح آن خواهد آمد، جریان مستمری از بازدیدکنندگان اروپایی به وجود آمد. شماری از آن‌ها که به دربار و خود شاه دسترسی داشتند گزارش‌های باارزشی از تجربیات خود بر جای نهاده‌اند. هیچ یک از فرمانروایان صفوی مانند شاه عباس مفصل و کامل توصیف نشده‌اند، اعمال و سیاست‌های او به طور کامل روایت شده است. روایات این اروپاییان به دست دادن تصویری بسیار کامل‌تر از فرمانروایان ایرانی قبل از او را ممکن ساخت. روایات آن‌ها نشان می‌دهد که او چگونه رفتار می‌کرده و در وضعیت‌های گوناگون چگونه سخن می‌گفته است - مثلاً در ضیافتی در یکی از قصرهایش، هنگام استراحت دیر هنگام در یکی از قهوه‌خانه‌های اصفهان، آماده کردن منقل کباب با راهبان کاتولیک رومی، یا مشاجره با ایلچی عثمانی در برابر دیگران. این گزارش‌ها اطلاعات فراوانی در باره جنبه‌های مختلف زندگی در ایران عصر صفوی نیز فراهم می‌آورد که آن‌ها را نمی‌توان در وقایع‌نامه‌های ایرانی آن عصر یافت. گرچه تأکید من بیشتر روی گزارش‌های اروپاییانی است که در طول سلطنت شاه عباس از ایران دیدن کرده‌اند، از گزارش‌های اواخر دوران صفویه نیز هر جا اطلاعات اضافی در اختیار قرار می‌داد استفاده کرده‌ام.

در آخر مایلیم از کسانی که در نگارش این کتاب یاری‌ام کردند تشکر کنم. به‌ویژه از لیز فرند اسمیت، ویراستارم در آی. بی. تائوریس، به خاطر شور و اشتیاق و تشویق‌های مستمرش، و نیز نظرات مفیدش در حین کار، جان گرنی و سندی مورتن به خاطر آمادگی‌شان برای پاسخ گفتن به هر سؤالی که از آن‌ها می‌پرسیدم، آنتونی تیلر به خاطر انتقادهای ارزشمندش از پیش‌نویس‌های اولیه بعضی فصول کتاب، و کارکنان کتابخانه مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی، کتابخانه بریتانیا و کتابخانه لندن. اما همچنان که همیشه معمول و بر زبان آوردنش لازم است، مسئولیت آنچه نوشته‌ام تنها بر عهده من است.

دیوید بلو

مقدمه

شاه عباس فرمانروای مستبد و روشن‌بین ایران بود. او بر قوای فئودالی که کشور را تکه‌تکه کرده بودند غلبه کرد و حکومت مرکزی قدرتمندی تشکیل داد. او اقتصادی در حال زوال را با ایجاد امنیت، پول رایج باثبات و زیرساخت‌های اقتصادی بسیار پیشرفته احیاء کرد. بنا به دلایل استراتژیک و تجاری، و نیز از آن جهت که چشم به خارج داشت و فارغ از تعصب بود، روابط گسترده با اروپای مسیحی را تشویق کرد. او مشوق هنرهای بصری بود و به نحوی درخور، فضایی پرشکوه برای حکومت خویش در پایتخت جدید و باعظمت خود اصفهان به وجود آورد. همچنین با برجسته‌ترین نیروی نظامی زمان خود، امپراتوری عثمانی، رودر رو شد و آن را به زانو درآورد.

دستاوردهای شاه عباس لقب «کبیر» را که در ایران در تداول عام به دنبال نام او می‌آید کاملاً توجیه می‌کند. او به‌راستی تنها فرمانروای دوران اسلامی ایران است که چنین لقبی گرفته است. این لقب او را هم‌تراز کوروش کبیر می‌کند، بنیانگذار اولین امپراتوری ایران در قرن ششم قبل از میلاد.^(۱) دیگر فرمانروایان بزرگ هم‌عصر شاه عباس عبارت بودند از: اکبر شاه از تیموریان هند، الیزابت اول ملکه انگلستان، هنری چهارم پادشاه فرانسه و فیلیپ دوم پادشاه اسپانیا. شاه عباس بر همگی آن‌ها برتری داشت.

با وجود این، تاکنون هیچ زندگینامه‌ای به زبان انگلیسی در مورد شاه عباس نوشته نشده بود.^(۲) این کتاب در صدد است نشان دهد که چرا این امر یک غفلت جدی محسوب می‌شود و شاه عباس نه تنها اهمیت بسزایی برای ایران و جهان اسلام دارد بلکه بخشی از تاریخ اروپاست و به سهم خود شخصیتی جذاب دارد. از این گذشته، بیش‌تر رویدادها و تحولاتی که در زمان سلطنت شاه عباس رخ داد ارتباط آشکاری با روزگار ما دارد.